

Modernizacja sądownictwa powszechnego w Polsce w okresie pandemii COVID-19

Piekarski, Krzysztof

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Piekarski, K. (2023). Modernizacja sądownictwa powszechnego w Polsce w okresie pandemii COVID-19. *Studia z Polityki Publicznej / Public Policy Studies*, 10(1), 103-124. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-91510-2>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY Lizenz (Namensnennung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY Licence (Attribution). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

*Krzysztof Piekarski*¹

Modernizacja sądownictwa powszechnego w Polsce w okresie pandemii COVID-19

Abstrakt

Przedmiotem niniejszej pracy jest polityka sądownictwa powszechnego w Polsce i działania podejmowane w jej obrębie w okresie pandemii COVID-19. Autor omawia proces modernizacji w sądownictwie oraz przywołuje porównawcze przykłady zagraniczne. Przedstawia propozycje i wdrożone projekty mające na celu unowocześnienie sądownictwa, ze szczególnym uwzględnieniem informatyzacji. Stawia tezę, że sytuacja wywołana pandemią COVID-19 w znacznym stopniu przyspieszyła wprowadzenie narzędzi umożliwiających dostęp online do sądów w Polsce. Niektóre rozwiązania zostały przyjęte przez ustawodawcę jedynie z myślą o czasach epidemii, inne w zamiarze prawodawcy miały na stałe stać się częścią procedur sądowych.

Słowa kluczowe: architektura informatyczna sądu rejonowego, sądownictwo powszechne, pandemia COVID-19, modernizacja sądownictwa, usługi cyfrowe w sądownictwie

Kody klasyfikacji JEL: H83, K15, K49

¹ Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne, e-mail: piekarskik@wp.pl, <https://orcid.org/0000-0002-2726-1898>

Modernization of the Common Judiciary in Poland during the COVID-19 Pandemic

Abstract

The subject of this work is the policy of common judiciary in Poland and actions taken within it during the COVID-19 pandemic. The author discusses the process of modernization in the judiciary and cites comparative foreign examples. He presents proposals and implemented projects aimed at modernization of the judiciary, with particular emphasis on digitalization. He puts forward a thesis that the situation caused by COVID-19 pandemic has significantly accelerated the introduction of tools enabling online access to courts in Poland. Some solutions were adopted by the legislature only with the epidemic times in mind, while others were intended by the legislature to become a permanent part of judicial procedures.

Keywords: District Court information technology architecture, common judiciary, COVID-19 pandemic, modernization of the judiciary, digital services in the judiciary

JEL Classification Codes: H83, K15, K49

Wprowadzenie

Czas pandemii COVID-19 spowodował nowe problemy w funkcjonowaniu polskiego sądownictwa, stwarzając zarazem – paradoksalnie – możliwość jego modernizacji. W artykule oparto się na analizie literatury, dokumentach rządowych oraz na obserwacjach uczestniczących autora w związku z pełnieniem funkcji dyrektora Sądu Rejonowego w Świeciu w latach 2018–2022. Niniejszy tekst jest próbą analizy polityki publicznej. Autor podejmuje aspekt modernizacyjny sądownictwa i nie zajmuje się tematyką o charakterze *stricte* prawnym. Podczas pandemii nowe problemy nałożyły się na dotychczasowe, które diagnozowano w licznych badaniach. Stałym problemem jest czas trwania spraw sądowych. Według opracowania Fundacji Court Watch Polska w 2018 r. średni czas trwania pierwszoinstancyjnych procesowych postępowań sądowych – w sądach zarówno rejonowych, jak i okręgowych – wyniósł 10,6 miesiąca (Kociołowicz-Wiśniewska i Pilitowski, 2019). Prawie 24% spraw rozpoznawano w ciągu 3 miesięcy, po 27% – od 3 do 6 miesięcy oraz od 6 miesięcy do roku; 15% postępowań trwa od roku do 2 lat, 4% – od 2 do 3 lat, prawie 1,6% – od 3 do 5 lat, 1,16% – od 2 do 3 lat, a mniej niż 1% stanowiły postępowania, które trwały powyżej 5 lat (Kociołowicz-Wiśniewska i Pilitowski, 2019: 28). Najdłużej rozpatruje się sprawy w I instancji – jak wynika z danych Europejskiej

Komisji na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (European Commission for the Efficiency of Justice, CEPEJ) dotyczących czasu trwania postępowań w procesowych sprawach cywilnych i handlowych w 2017 r. na rozstrzygnięcie trzeba w Polsce czekać ponad 200 dni, czyli ok. 7 miesięcy (KE, 2021). Wynik ten plasuje Polskę na 11 miejscu wśród 26 krajów Unii Europejskiej (w przypadku dwóch nie uzyskano danych) (Kociołowicz-Wiśniewska i Pilitowski, 2019: 29). Nieco gorsza jest pozycja Polski pod względem trwania spraw administracyjnych – w tym przypadku zajmujemy już 19 miejsce wśród 25 krajów, których wynikami dysponowała CEPEJ. Sprawy sądowoadministracyjne trwały 500 dni, czyli ok. 1,3 roku – znacznie mniej niż w I instancji. W tej kategorii spraw na końcu listy znalazł się Cypr z wynikiem ok. 2100 dni (blisko 6 lat) koniecznych do finalizacji sprawy w I instancji. Niewiele lepiej prezentuje się wynik tego kraju dla odwoławczych spraw administracyjnych, których rozpoznanie zajmuje prawie 2000 dni.

Można stąd wysnuć wniosek, że w Polsce nadal najważniejszym problemem sądownictwa jest nieprzystająca do standardów współczesności przewlekłość i nieefektywność (Mikołajczuk, 2020). Problemy opisano także w opracowaniach rządowych, np. w *Strategii modernizacji przestrzeni sprawiedliwości w Polsce na lata 2014–2020* (MS, 2014). Wskazano w niej problemy związane ze sferą obsługi interesanta – stąd dążenia do budowania jakości i standardów obsługi, a także do zwiększenia dostępności i otwartości wymiaru sprawiedliwości.

Propozycje reform wymiaru sprawiedliwości

Część autorów wskazywała na obszary systemu sprawiedliwości, które wymagały modernizacji. B. Grabowska-Moroz (2017: 7) podkreślała duże znaczenie informatyzacji, w tym dostępu do danych, co zapewniłoby lepszy dostęp do sądu. Jej zdaniem dotychczasowe projekty informatyczne nie przynosiły wystarczających korzyści i nie ułatwiały dotarcia do informacji zawartych w oficjalnych rejestrach prowadzonych przez sądy (np. księgach wieczystych). Wskazuje więc na kolejne obszary działań, np. informatyzację procedur sądowych – możliwość wniesienia pisma procesowego lub jego doręczenia przez sąd za pośrednictwem uwierzytelnionego systemu informatycznego lub drogą mailową. Ma ona szczególne znaczenie zwłaszcza wtedy, gdy prowadzone jest postępowanie z elementem transgranicznym. Do powyższych propozycji warto dodać również informatyzację dostępu do informacji dla stron postępowań, czyli tego, co obecnie robią w sądach pracownicy biur obsługi interesantów. Na razie w tym zakresie źródłem są już strony internetowe sądów.

Należy podkreślić, że w latach 2015–2017 podjęto wiele działań na rzecz upowszechnienia orzecznictwa sądów powszechnych poprzez wprowadzenie Portalu Orzeczeń na stronach sądów, co pozwala na dostęp do zanonimizowanych orzeczeń sądów. W zakresie dostępu do informacji na temat prowadzonych spraw w sądach wdrożono Portal Informacyjny, który umożliwia stronom i pełnomocnikom dostęp do akt sprawy przez Internet.

W literaturze przedmiotu po 2015 r. zwraca się uwagę, że nie zostało uruchomionych wiele elementów informatyzacji, np. w zakresie doręczeń korespondencji z sądu (Pudzianowska i Jagura, 2016: 29–39). Ma to szczególne znaczenie w kontekście zapewnienia dostępu do sądu osobom z niepełnosprawnościami, np. niedowidzącym. Pomimo wypracowania wielu dobrych praktyk w tym zakresie za niezbędne uważa się dopracowanie zmian m.in. w zasadach doręczania pism procesowych. Dostęp do ochrony sądowej wiąże się również z różnymi mniejszymi ograniczeniami. Przykładowo zainicjowanie procesu cywilnego jest niemożliwe w przypadku, gdy powód nie zna adresu pozwanego (Skarga Orłowski przeciwko Polsce, 2016).

Niektóre instytucje proponują dodatkowe usprawnienia sądownictwa. W 2018 r. Fundacja Warsaw Enterprise Institute (Letkiewicz, 2018: 11) wskazała m.in., że sądy powszechne są obecnie zalewane sprawami o niewielkiej wadze dla społecznego poczucia sprawiedliwości, np. konfliktami sąsiedzkimi, sporami o niewielkie kwoty pieniężne czy też wykroczeniami. Dlatego zaproponowano wprowadzenie sędziów pokoju jako instrumentu osądzenia tego typu sporu prawnego (Mikołajczuk, 2020). Posiadałoby one ograniczoną właściwość, której granicą byłaby granica wartości przedmiotu sporu w wysokości 5 tys. PLN. Dodatkowo rozstrzygałoby w sprawach o wykroczenia, bez możliwości jednak orzeczenia kary aresztu. Kara ta powinna zniknąć z kodeksu wykroczeń, mogłaby być co najwyżej orzekana przez sąd powszechny w razie niewykonania wyroku sędziego pokoju. Postępowanie przed sędzią pokoju odbywałoby się przy uproszczonej procedurze, wyodrębnionej dla tego typu postępowań.

Założono, że obywatele mieliby możliwość odwołania od orzeczenia sędziego pokoju do niższej instancji sądu powszechnego. Odwołanie wiązałoby się jednak z wniesieniem stosunkowo dużej jak na przedmiot sprawy opłaty sądowej. Ma to na celu zapobieżenie sytuacji „zapychania” sądów odwołaniami od błahych spraw oraz traktowaniu sędziego pokoju wyłącznie jako szczebel procesu rozstrzygania sporu w sądzie (Letkiewicz, 2018: 11). Pojawiają się jednak wątpliwości co do konstytucyjności tej instytucji, która kompetencjami nawiązuje do działających w latach 1951–2001 kolegiów do spraw wykroczeń.

Ponadto Fundacja Warsaw Enterprise Institute w 2018 r. wysunęła propozycję usprawnienia systemu doręczeń pism sądowych (Letkiewicz, 2018: 17). Zapropono-

wano wykorzystanie w tym celu platformy ePUAP (Elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej), czyli systemu informatycznego, dzięki któremu obywatel może załatwić sprawy urzędowe za pośrednictwem Internetu, a przedstawiciele podmiotów publicznych – bezpłatnie udostępniać swoje usługi w postaci elektronicznej. Nowy system doręczania pism polegałby na obowiązkowym korzystaniu ze skrzynek elektronicznych przez profesjonalnych pełnomocników, tj. radców prawnych, adwokatów oraz doradców podatkowych itd. W przypadku reprezentowania przez nich klienta konieczne byłoby używanie i podawanie w pismach adresu w ePUAP jako obowiązującego dla doręczeń. Do korzystania z tej formy doręczeń zachęcano by również obywateli działających bez pełnomocników. Jednym z elementów składających do skorzystania z tej formy doręczeń byłoby obniżenie opłat sądowych czy też tzw. miękkie nakłanianie do tego przez pracowników sądu.

Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO, 2020) sformułował podstawowe postulaty dotyczące usprawnienia procedur sądowych. Wśród propozycji znajdowały się:

- postulat dostosowania sposobu doręczania pism procesowych oraz innej dokumentacji sądowej w postępowaniu karnym do obecnego poziomu rozwoju technologiczno-społecznego – argumentowano to tym, że system doręczeń dokumentacji sądowej jest obecnie dość przestarzały i nie wykorzystuje możliwości stwarzanych przez technologie cyfrowe, np. w polskim procesie karnym nie przekazuje się pism procesowych za pośrednictwem telefaksu lub poczty elektronicznej, a w sądach i prokuraturach ze względu na brak bezpośredniego potwierdzenia otrzymania korespondencji korzystanie z poczty elektronicznej przy pismach procesowych traktowane jest wyłącznie pomocniczo;
- postulat pilnego upowszechnienia elektronicznych doręczeń w postępowaniu cywilnym – RPO zwrócił uwagę na brak działań, które pozwoliłyby zarówno na elektroniczne wnoszenie pism procesowych do sądu w sprawach cywilnych, jak i doręczenia elektroniczne; dzieje się tak, pomimo że stosowne rozwiązania wprowadzały do kodeksu postępowania cywilnego jego nowelizacje jeszcze z lat 2012–2015; jest to szczególnie niekorzystne dla obywateli w okresie pandemii; obecnie więc w postępowaniu cywilnym (z wyjątkiem elektronicznego postępowania uproszczonego) nadal nie ma żadnej możliwości składania pism procesowych za pośrednictwem systemów teleinformatycznych, nawet poprzez platformę ePUAP, w postaci pism podpisanych kwalifikowanym podpisem elektronicznym;
- postulat wywierania skutku przez pismo nadane do sądu za pośrednictwem dowolnego operatora pocztowego;
- zmiany dotyczące rozpoznawania spraw sądownoadministracyjnych na posiedzeniu niejawnym w związku z przeciwdziałaniem pandemii COVID-19 – RPO

zwrócił uwagę, że istnieje taki problem; w sytuacji, gdy w danym sądzie administracyjnym nie będzie odpowiedniego wyposażenia technicznego umożliwiającego przeprowadzenie rozprawy na odległość, przewodniczący będzie mógł skierować każdą sprawę do rozpoznania na posiedzeniu niejawnym, jeżeli uzna, że istnieje konieczność jej rozpoznania, a zdrowie stron (uczestników) i składu orzekającego byłoby nadmiernie zagrożone w przypadku zarządzenia tradycyjnej rozprawy; w ten sposób strony postępowania pozbawia się prawa do osobistego udziału w czynnościach procesowych, a także prawa do bycia wysłuchanym.

Z kolei wspomniana rządowa *Strategia modernizacji przestrzeni sprawiedliwości w Polsce na lata 2014–2020* (MS, 2014) zakładała bardzo szerokie spektrum projektów ukierunkowanych na zwiększanie dostępności i otwartości systemu. W jej ramach wyróżniono projekty dotyczące nie tylko udzielania informacji, ale również pomocy prawnej czy też kształtowania struktury i procedur dostosowanych w jak największym stopniu do możliwości i oczekiwań społecznych (MS, 2014: 30–31).

Jednym z podstawowych założeń strategii była koncepcja służebnej roli wymiaru sprawiedliwości wobec obywatela. W związku z tym sformułowano trzy postulaty: przyjazności, otwartości i ukierunkowania na rezultat (MS, 2014: 14). Zakładano, że konsekwencją przyjęcia priorytetowego traktowania obywatela powinno być zintegrowane spojrzenie na cały zbiór elementów procesu, jakim jest wymierzanie sprawiedliwości. Chciano osiągnąć taką sytuację, w której obywatel postrzegałby działania elementów wymiaru sprawiedliwości jako układ organizacyjny, na każdym etapie dbający o poszanowanie jego praw.

Do postulatów, które zawierała wspomniana strategia, należało przyjęcie takiego sposobu działania, dzięki któremu najważniejszym byłby skutek, nie zaś procedura sama w sobie. Oznaczało to, że rezultaty pracy systemu, na który składają się podmioty funkcjonujące w obrębie przestrzeni sprawiedliwości, oraz jego efekty dla społeczeństwa powinny być wyznacznikiem jego sprawności (nie zaś sama szybkość przeprowadzenia poszczególnych postępowań).

Strategia ta miała być wdrażana poprzez zmiany legislacyjne oraz organizacyjne, a także realizację systemowych projektów rozwojowych i informatyzację. Przewidywano, że wdrażanie będzie obejmowało działania ukierunkowane na realizację katalogu celów w sposób spójny i komplementarny. Stąd w Ministerstwie Sprawiedliwości podjęto odpowiednie działania (MS, 2014: 41).

Sądownictwo w czasie pandemii

Po wybuchu pandemii strony postępowań doświadczały znacznych trudności w dostępie do sądów. Nie miały m.in. właściwego dostępu do informacji (RPO, 2021). Przykładowo sądy rejonowe nie ustanowiły – poza warszawskimi sądami rejonowymi – jednolitych rozwiązań w zakresie zarówno formy informowania o zmianach w funkcjonowaniu sądów, jak i zasad przyjmowania korespondencji. Informacje o zmianach można było odnaleźć w komunikatach na stronach głównych, ale także w zakładkach „aktualności”, a nawet w różnych przypadkowych miejscach. W przypadku jednego sądu rejonowego ukazywało się wyskakujące okienko „pop up”, ale zawierało ono informacje dotyczące sądu okręgowego, a nie znajdujących się w rzeczonym okręgu sądów rejonowych. Sądy przyjmowały skrajnie zróżnicowane zasady przyjmowania korespondencji: od bezpośredniego przyjmowania pism przez biuro podawcze wyłącznie w sprawach pilnych (pozostałe pisma należało przesyłać drogą pocztową) po możliwość bezpośredniego składania pism do kopert udostępnianych przez pracownika ochrony (Jarzmus, 2020). W apelacji warszawskiej w obu istniejących okręgach przyjęto różne rozwiązania, jednak w obrębie samych okręgów sądy rejonowe przyjęły praktycznie jednolite rozwiązania.

Działania podjęte przez okręg warszawsko-praski stanowiły rzadki przykład pełnego ujednoczenia rozwiązań zarówno pod względem formy informowania (publikowania odpowiednich zarządzeń na stronie głównej), jak i zasad dotyczących przyjmowania korespondencji i funkcjonowania biur podawczych (ograniczenie ich funkcjonowania do przyjmowania pism procesowych głównie za pośrednictwem operatorów pocztowych).

Sądy w okręgu warszawskim w zakresie informowania podjęły praktycznie takie same działania: odpowiednia informacja na stronie głównej (choć sama jej treść, a przede wszystkim przejrzystość, była zróżnicowana) i jednolite zasady dotyczące przyjmowania korespondencji – z jednym wyjątkiem. W prawie wszystkich sądach opierały się one na utrzymaniu, w ograniczonym trybie, bezpośredniej obsługi interesantów prowadzonej przez biura podawcze (różnice dotyczyły wyłącznie kwestii technicznych) (Jarzmus, 2020: 15–16).

W trakcie wprowadzania zmian w sądach pojawiły się nie tylko problemy praktyczne, ale także kontrowersje prawne. Jako przykład należy wymienić sprzeczność pomiędzy zapisaną w Konstytucji RP zasadą jawności postępowania sądowego a zarządzeniami prezesów sądów, które ograniczyły wstęp na jawne rozprawy i posiedzenia do osób wezwanych i zawiadomionych, z pominięciem publiczności i mediów (Gajda-Roszczyńska, 2022: 26).

Paradoksalnie ograniczenia związane z pandemią stwarzały szansę na rozwój informatyzacji w sądownictwie powszechnym. Silnie unaocznily potrzebę wypracowywania nowych sposobów komunikowania się z uczestnikami postępowań. Zdaniem B. Karolczyka (2020: 35) „z punktu widzenia modernizacji postępowania sądowego COVID-19 jest najlepszą rzeczą, jaka mogła się przytrafić polskiemu sądownictwu”. Sama sytuacja znosi „prawne i mentalne bariery oraz paradygmaty, które od lat utrzymywały ten system w realiach XIX wieku”. Autor wskazuje, że „najlepszym przykładem jest tu zasada bezpośredniości, która w jej tradycyjnym rozumieniu jest wyłącznie wymówką i hamulcem, a nie rzeczywistą wartością” (Karolczyk, 2020: 35).

Pojawia się potrzeba wdrożenia jednolitego i kompleksowego systemu informatycznego, który pozwalałby na realizowanie wszystkich formalności: od założenia sprawy po uzyskanie uzasadnienia orzeczenia. Miałby on umożliwiać wszechstronną komunikację pomiędzy stronami, sądem i pełnomocnikami, w tym zawiadamiać o biegu terminów procesowych i wysyłać wezwania, które – generowane automatycznie – nie wymagałyby zaangażowania sekretariatu sądu.

Warto jednak zaznaczyć, że sądy powszechne obecnie już posiadają portale informacyjne, które mogą spełniać taką funkcję. Obecnie ich potencjał wydaje się nie w pełni wykorzystany. Docelowo portale powinny działać jako powszechne, elektroniczne biura podawcze, pozwalające na składanie i odbieranie pism. Wymaga to jednak dalszej rozbudowy Portalu Informacyjnego.

Bardzo ważna jest standaryzacja interfejsów w istniejących systemach informatycznych i zasad użytkowania scentralizowanych usług dostępnych przez Internet. Chodzi o: elektroniczne postępowanie upominawcze (e-Sąd), Krajowy Rejestr Sądowy (eKRS), Elektroniczne Księgi Wieczyste (EKW) i bazę orzeczeń sądów powszechnych. Aktualnie powyższe subsystemy są rozproszone i niespójne, co utrudnia użytkownikom swobodne korzystanie z powyższych rozwiązań. Nie pozwalają także na ich bezkonfliktową współpracę. Ujednolicenie baz w sposób jasny i funkcjonalny dla użytkowników zapewniłoby wiele korzyści, w tym przyspieszenie niektórych postępowań oraz odciążenie administracji sądowej. Należy zwrócić uwagę na potrzebę szerszego wykorzystania wideokonferencji, umożliwiających rozprawy online, rozwój e-wokand (zawierających dane o rozprawach w danych dniach) z linkami, za pomocą których publiczność może obserwować transmisję posiedzenia na żywo lub jego nagranie. Umożliwi to realizację zasady jawności zewnętrznej procesu poprzez dostęp publiczności (Płaziuk, 2022: 253–254).

Można przyjąć, że systemy informatyczne powinny być dostosowane do potrzeb docelowych odbiorców. W skrajnym przypadku innowacje technologiczne mogą stanowić zagrożenie dla realizacji prawa do sprawiedliwego procesu (Machnikow-

ska, 2022: 83–84). Chodzi o to, aby wprowadzać takie rozwiązania informatyczne, z których każdy może korzystać.

Kontynuowanie informatyzacji dostarczałoby korzyści ekonomicznych (np. prowadzenie akt wyłącznie w postaci cyfrowej pozwoli zminimalizować koszty) oraz zwiększyłoby szybkość procedowania i wprowadziło usprawnienia dla obywateli (np. w zakresie operowania aktami prawnymi, informacjami procesowymi, uczestnictwa w posiedzeniach, składania nowych pism procesowych bez konieczności wcześniejszej wizyty w czytelnicy akt, śledzenie historii zmian w dokumentacji, powiadamianie o nich).

Pandemia umożliwiła wprowadzanie zmian także dzięki ograniczonemu napływowi spraw oraz konieczności wprowadzenia reguł sanitarnych. W tym okresie w znacznym stopniu spadła liczba spraw wpływających do sądu, co było efektem obniżonej aktywności obywateli oraz przedsiębiorstw (Ostaszewski, Klimczak i Włodarczyk-Madejska, 2021: 113–119).

Zagadnienia cyfryzacji polskiego sądownictwa w czasie pandemii COVID-19

W Polsce pomimo dość scentralizowanej struktury sądownictwa powszechnego nie funkcjonują w nim jednolite rozwiązania informatyczne. Systemy informatyczne są rozproszone, a ich interfejsy i zasady użytkowania znacznie się od siebie różnią. Przykładem są elektroniczne postępowanie upominawcze (EPU), eKRS, EKW czy baza orzeczeń sądów powszechnych (Troć, 2021: 10).

Obecnie sądy powszechne mają wspomniane wyżej portale informacyjne, które pozwalają stronom postępowań sądowych samodzielnie uzyskiwać informacje online w pewnym zakresie. System umożliwia im m.in. śledzenie czynności wykonywanych przez sąd, zapoznanie się z wydawanymi przez sąd dokumentami i odsłuchiwanie e-protokołów z posiedzeń. Natomiast nie daje on obecnie dostępu do całych akt sprawy, ponieważ są one niezmiennie prowadzone w formie papierowej. Internet ułatwia także uzyskiwanie informacji przez interesantów. Standardem jest to, że sądy prowadzą strony internetowe i biuletyny informacji publicznej.

Tabela 1 przedstawia usługi będące do dyspozycji zarówno sądów, jak i interesantów. Poszczególne usługi były wprowadzane w latach 1989–2022. Ze względu na różną kognicję sądów usługi te nie występują w każdym sądzie w pełnym zakresie.

Tabela 1. Architektura informatyczna sądu rejonowego

Usługi typu <i>front office</i>		Usługi typu <i>back office</i>	
nazwa usługi	skrótowy opis	nazwa usługi	skrótowy opis
brak odpowiadającej usługi typu <i>front office</i>		systemy repertoryjne	podstawowe systemy obsługujące pracę wydziałów i innych jednostek w sądzie; służą do obsługi sprawy od momentu rejestracji do jej zakończenia; są źródłem danych do wielu systemów dodatkowych
brak odpowiadającej usługi typu <i>front office</i>		Zintegrowany System Rachunkowo-Księgowy (SAP)	centralny system przechowujący dane księgowe i kadrowo-placowe; podstawowe narzędzie do obsługi płatności w sądzie; jest zintegrowane z wieloma innymi systemami w obu kierunkach (jako źródło danych i jako przyjmujące dane)
brak odpowiadającej usługi typu <i>front office</i>		System Losowego Przydziału Spraw (SLPS)	umożliwia przydzielanie w sposób losowy spraw sędziom
brak odpowiadającej usługi typu <i>front office</i>		e-Protokół	system pozwalający na nagrywanie przebiegu spraw na wokandach; służy także jako źródło danych do innych systemów
brak odpowiadającej usługi typu <i>front office</i>		Centrum Obsługi Druku	system informatyczny połączony z infrastrukturą do drukowania przejmujący zadania drukowania z wielu miejsc w jednostce; rozwiązanie mające na celu centralizację wydruków i zmniejszenie kosztów
Centralna Informacja Ksiąg Wieczystych	dostęp dla interesantów do informacji zawartych w księgach wieczystych	Centralna Informacja Ksiąg Wieczystych, Elektroniczna Księga Wieczysta	systemy zapewniające obsługę kancelaryjną spraw (od początku do zakończenia) w wydziałach ksiąg wieczystych i przekazywanie danych do portalu dla interesantów
wideokonferencje	programy (Jitsi Meet, Avaya Scopia, Microsoft Teams itp.) mające umożliwić uczestnictwo podmiotowi, który nie może uczestniczyć w rozprawie na miejscu w sądzie lub w którego przypadku jest to utrudnione (rozprawa odbywająca się daleko od miejsca pobytu)	wideokonferencje	rozwiązania (programy i infrastruktura sprzętowa) pozwalające na udział zdalny uczestnika w rozprawie odbywającej się w sądzie; skracają czas przebiegu postępowania przez zmniejszenie liczby odroczeń terminów wynikających z nieobecności stron
Portal Informacyjny	dostęp stron i pełnomocników do akt sprawy przez Internet	Portal Informacyjny – panel administracyjny	dostęp do Portalu Informacyjnego dla pracowników sądu – przyznawanie dostępu do spraw stronom, tworzenie i zarządzanie użytkownikami itp.

Usługi typu <i>front office</i>		Usługi typu <i>back office</i>	
nazwa usługi	skrótowy opis	nazwa usługi	skrótowy opis
Portal Informacyjny E-Doręczenia	doręczanie pełnomocnikom zawodowym korespondencji elektronicznej przez system Portal Informacyjny	Portal Informacyjny E-doręczenia, integracja z aplikacjami repertoryjnymi	wysyłanie przez aplikacje repertoryjne pism do pełnomocników zawodowych, pobieranie informacji o dostarczeniu
Portal Orzeczeń	dostęp dla interesantów do zanonimizowanych orzeczeń sądów	Portal Orzeczeń – panel administracyjny	przeglądanie, poprawianie i zatwierdzanie do publikacji zanonimizowanych orzeczeń
Elektroniczne Postępowanie Upominawcze	dostęp dla interesantów do systemu umożliwiającego uproszczoną obsługę spraw cywilnych; w przypadku sprzeciwu wobec takiego wyniku sprawa jest rozpatrywana normalnym trybem	Elektroniczne Postępowanie Upominawcze – dostęp dla pracowników sądu	wprowadzanie danych niezbędnych do obsługi i działania systemu
Krajowy Rejestr Zadłużonych	dostęp dla dłużników, wierzycieli i innych osób zainteresowanych do postępowań upadłościowych, restrukturyzacyjnych oraz dotyczących zakazu prowadzenia działalności gospodarczej	Krajowy Rejestr Zadłużonych	dostęp dla pracowników obsługujących sprawę; prowadzenie spraw i publikowanie danych
Krajowy Rejestr Karny	centralny system udostępniający wnioskującym informacje o karalności	Krajowy Rejestr Karny	wprowadzanie przez pracowników ministerstwa sprawiedliwości informacji o karalności
Krajowy Rejestr Sądowy	dostęp dla podmiotów podlegających wpisowi do rejestru, np. składanie wniosków o zmianę, składanie sprawozdań finansowych	Krajowy Rejestr Sądowy	wprowadzanie przez sąd informacji o wprowadzonych zmianach
Biura Informacji Gospodarczej (BIG)	portale umożliwiające wprowadzanie informacji o zadłużeniach podmiotów oraz sprawdzanie, czy podmiot figuruje w BIG	Biura Informacji Gospodarczej (BIG)	wprowadzanie przez Sąd informacji o zadłużeniach osób na rzecz sądu
Rejestry Notarialne	dostęp podmiotów zewnętrznych do danych notarialnych udostępnionych przepisami prawa	Rejestry Notarialne	dostęp do systemu przez pracowników sądu pozwalający na obsługę spraw
Rejestr Zastawów	składanie i przesyłanie drogą elektroniczną wniosków, załączników i dokumentów do sądów rejestrowych lub Centralnej Informacji Rejestru Zastawów; odbieranie korespondencji z sądów i Centralnej Informacji Rejestru Zastawów	Rejestr Zastawów	wprowadzanie przez sąd informacji o ustanowionych zastawach rejestrowych

Źródło: opracowanie własne.

W reakcji na wybuch pandemii rząd stworzył projekt ustawy, której celem była poprawa spójności systemów informatycznych i zwiększenie ich funkcjonalności. Zakładała ona wprowadzenie do sądów rozwiązań umożliwiających kontaktowanie się ze stronami za pomocą systemu ePUAP albo Portalu Informacyjnego czy nawet zwykłej skrzynki e-mail. Projekt ten dwukrotnie trafiał do projektu ustaw

antykryzysowych, zwanych „tarczami”, ale za każdym razem Ministerstwo Sprawiedliwości wycofywało się ze zmiany na etapie prac parlamentarnych. W konsekwencji prezesi niektórych sądów zaczęli wprowadzać ułatwienia w komunikacji ze stronami postępowań za pomocą zarządzeń.

W sensie prawnym już od 2015 r. w postępowaniu cywilnym sądy mogą przeprowadzać posiedzenia z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość (wprowadzone nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego – Dz. U. z 2015 r. poz. 1311), ale nie wykorzystywały tych możliwości do czasu wybuchu pandemii. Barię stanowiła bowiem konieczność osobistego stawienia się uczestników postępowania w budynku innego sądu, co angażowało sprzęt i czas jego pracowników. Z kolei w obliczu zagrożenia epidemicznego wymóg ten w zasadzie niweczył sens stosowania wideokonferencji jako środka służącego ograniczeniu ryzyka rozprzestrzeniania się COVID-19 (Pilitowski, 2020: 21).

Rozwiązaniem najbardziej korzystnym byłaby możliwość łączenia się online ze swojego miejsca zamieszkania lub pracy. Z takiej możliwości jako pierwszy skorzystał Sąd Okręgowy we Wrocławiu, który po uzyskaniu zgody stron przeprowadził posiedzenie online w kwietniu 2020 r. (Jarzmus i Szwed, 2021: 129). W maju rozwiązanie takie zostało usankcjonowane w ustawie będącej częścią tzw. tarczy antykryzysowej 3 (Dz. U. z 2020 r. poz. 875). A zatem uczestnicy postępowania cywilnego nie muszą przebywać w budynku sądu, gdy rozprawa lub posiedzenie odbywa się zdalnie (tzw. tryb odmiejscowiony).

Nowe regulacje zakładają, że prezes sądu może zarządzić posiedzenie za pomocą środków komunikacji elektronicznej (nie obejmuje to przewodniczącego i referenta sprawy). Wyjątkiem są posiedzenia, na których dochodzi do zamknięcia rozprawy. Oczywiście o wiele większe znaczenie praktyczne ma umożliwienie udziału w rozprawie online dla stron (uczestników postępowania) czy też ich pełnomocników, a także świadków, biegłych i innych osób biorących udział w posiedzeniu. W praktyce urealnia to możliwość odbywania rozprawy online, ponieważ osoby te mogą łączyć się z sądem z innych miejsc niż budynek sądu.

Należy przy tym dodać, że sąd (a w zasadzie przewodniczący) ciągle ma możliwość przeprowadzenia rozprawy lub posiedzenia jawnego w trybie klasycznym (tzn. na sali sądowej), jeśli wymaga tego specyfika sprawy. Sędzia ostatecznie decyduje, jak przeprowadza posiedzenia pod swoim kierunkiem (rozprawa klasyczna vs. wersja online). Część sędziów, na co zwraca już uwagę środowisko sędziowskie (Lewandowski, 2020: 31–32), elastyczność przepisu może skłaniać do błędnych decyzji w zakresie oceny stanu zagrożenia epidemicznego na terenie działania danego sądu (powstaje m.in. pytanie, czy sąd powinien w tym zakresie zasięgać opinii organów inspekcji sanitarnej, czy podejmować tę decyzję samodzielnie).

Wprowadzenie regulacji (art. 15zsz) w ustawie z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, nie szło niestety w parze z wprowadzeniem regulacji szczegółowych, które dotyczyłyby praktycznych i technicznych sposobów przeprowadzania rozpraw online. Nie zakładały one w szczególności stworzenia centralnej i ujednoczonej platformy do przeprowadzania rozpraw online. W konsekwencji to na barki prezesów sądów spadła decyzja o zastosowaniu określonych rozwiązań technicznych (Lewandowski, 2020: 32). Dlatego sądy używają różnorodnych programów w zakresie prowadzenia rozpraw online, m.in. Webex Cisco, Avaya Scopia, MS Teams czy Skype for Business. Może to stanowić utrudnienie dla uczestników postępowania. Korzystanie z jednego ze wskazanych powyżej programów wymaga przebywania składu orzekającego w sali wyposażonej w sprzęt do nagrywania przebiegu rozprawy, aby była ona rejestrowana.

Pomimo trudności posiedzenia online stają się coraz bardziej popularne. Część sędziów i uczestników rozpraw nie okazuje jednak gotowości do uczestniczenia w nich. Trudności z zaaranżowaniem posiedzenia online pojawiają się, gdy stron nie reprezentują profesjonalści (Pilitowski, 2020: 22).

Trzeba przyjąć, że kluczowym problemem jest wybór konkretnej platformy elektronicznej, które się różnią, jeśli chodzi o przepustowość i doskonałość. Przykładowo, nie wszystkie zapewniają niezakłóconą możliwość komunikacji głosowej i wizualnej między uczestnikami rozprawy oraz ograniczenie zakłóceń w postaci pogłosów, szmerów czy innych dźwięków. W tym zakresie przetestowane systemy oferowane przez globalne firmy komputerowe mają oczywistą przewagę (Jarzmus, Szwed i Wiśniewska, 2021: 135).

Problemem są często praktyczne umiejętności prowadzenia rozmów, telekonferencji czy wideokonferencji online. Nie stanowią zwykle problemu krótkie i nieskomplikowane posiedzenia sądowe, typu posiedzenie przygotowawcze odbywane przez sąd z udziałem pełnomocników. Gorzej jest z całodziennymi rozprawami z udziałem świadków czy tłumaczy. Chodzi przykładowo o to, żeby sędzia prowadzący rozprawę ustalił możliwość zabierania głosu przez poszczególnych uczestników rozprawy, tak aby nie dochodziło do sytuacji, w której jednocześnie zabiera głos kilka osób, co uniemożliwia odbiór żadnej z wypowiedzi (Jarzmus, Szwed i Wiśniewska, 2021: 162–163).

Cyfryzacja postępowań sądowych

Zmiany regulacyjne związane z pandemią umożliwiły również przeprowadzenie całej rozprawy w sposób zdalny w procedurze karnej, co stanowi nowość (Brzozowski, 2021: 33; Kodeks postępowania karnego, art. 374 § 3–9). W formie wideokonferencji możliwe jest uczestnictwo oskarżonego, oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego, jeżeli są oni pozbawieni wolności. To właśnie ten odnoszący się do miejsca przebywania uczestnika postępowania wymóg stanowi podstawową różnicę pomiędzy e-rozprawami w sprawach karnych a tymi w sprawach cywilnych, omawianych powyżej (Jarzmus, Szwed i Wiśniewska, 2021: 164).

W ramach zmian regulacyjnych związanych z pandemią stworzono również możliwość prowadzenia posiedzeń sądu dotyczących orzeczeń o tymczasowym aresztowaniu. Otóż podejrzany może składać w takim wypadku wyjaśnienia w formie wideokonferencji w miejscu, w którym przebywa. Stało się to możliwe na podstawie nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 19 czerwca 2020 r. (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1072). Nowa regulacja daje możliwość odstąpienia od przymusowego doprowadzenia podejrzanego do sądu i w konsekwencji – przeprowadzenia zdalnego posiedzenia aresztowego (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 534, art. 250 § 3b–3h). Powyższe zmiany w środowisku prawniczym są uznawane za kontrowersyjne. Ponadto na mocy wspomnianej nowelizacji do porządku prawnego została również wprowadzona specyficzna forma rozprawy, która odbywa się równocześnie w dwóch miejscach – na sali rozpraw oraz poza nią.

W związku z przedłużającym się stanem pandemii zaprojektowano kolejne zmiany regulacyjne. Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego z 2021 r. (Dz. U. z 2021 r. poz. 1090) nałożyła na sądy obowiązek przeprowadzania posiedzeń zdalnych w sprawach cywilnych. Dotyczy to okresu zagrożenia i stanu pandemii oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich. Ponadto w ustawie tej przewidziano, że sądy mają m.in. możliwość przeprowadzenia posiedzenia niejawnego, gdy nie mogą przeprowadzić posiedzenia zdalnego, a przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego nie jest konieczne.

Warto też odnotować kolejne nowe rozwiązanie. Otóż sądy uzyskały możliwość doręczania pozwanym odpisu aktu oskarżenia na adres poczty elektronicznej. Muszą jednak go powiadomić tradycyjną pocztą (albo telefonicznie w uzasadnionych wypadkach) o dacie doręczenia tego dokumentu oraz o adresie poczty elektronicznej, na który zostanie on wysłany (Dz. U. z 2021 r. poz. 1023).

Jeżeli chodzi o wojewódzkie sądy administracyjne oraz Naczelny Sąd Administracyjny, to mogą one prowadzić rozprawę zdalnie za pośrednictwem wideokonfe-

rencji. Osoby uczestniczące w takim posiedzeniu nie muszą przebywać w budynku sądu (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2095, art. 4). Takie rozwiązania mają charakter tymczasowy – w okresie stanu epidemii bądź stanu zagrożenia epidemiologicznego oraz w ciągu roku po zakończeniu ostatniego z nich (Dz. U. z 2021 r. poz. 1090).

Obywatele mają konstytucyjne „prawo dostępu do sądu”, przez co rozumiemy prawo do uruchomienia procedury sądowej. Pytanie dotyczy tego, czy cyfryzacja sądownictwa może poprawić ten dostęp. Wydaje się, że tak, jeśli zostanie właściwie przeprowadzona. Przykładowo ułatwieniem jest brak konieczności osobistego stawiennictwa w sądzie w przypadku procedowania w trybie zdalnym. Ma to znaczenie zwłaszcza w przypadku osób mieszkających daleko od siedzib sądów oraz osób z niepełnosprawnością ruchową (Katsh i Rabinovich-Einy, 2017: 41–42).

Ważnym rozwiązaniem może być również digitalizacja akt sądowych, zwłaszcza przeprowadzona w sposób uwzględniający potrzeby osób z niepełnosprawnością. Co więcej, korzystanie z narzędzi elektronicznych (oczywiście pod warunkiem ich odpowiedniego zaprojektowania) może uczynić cały proces sądowy znacząco łatwiejszym. Przykładowo, powód nie będzie już musiał samodzielnie pisać całego pozwu, lecz wniesie swoje roszczenia na specjalnym formularzu elektronicznym, w którego uzupełnieniu pomoże mu aplikacja dostępna na stronie internetowej sądu (Szwed, 2021: 29–30). Byłoby to ułatwienie zwłaszcza dla osób bez dostatecznych kompetencji prawniczych, których nie stać na profesjonalną pomoc prawną. Może to być skorelowane z ułatwieniami w dostępie do pomocy prawnej i diagnozy własnej sytuacji prawnej (Szwed, 2021: 30).

Cyfryzacja postępowań sądowych może jednak wiązać się także z pewnymi zagrożeniami. Szczególnie poważnym problemem byłoby ograniczenie dostępu do „sądu online” osobom niemającym dostępu do Internetu lub nieposiadającym dostatecznych kompetencji w zakresie obsługi narzędzi komputerowych.

Kontekst międzynarodowy problemu cyfryzacji sądownictwa

W kontekście powyższych postulatów należy poświęcić uwagę sytuacji na świecie. Jako przykłady wybrano dwa kraje prawa stanowionego – Austrię i Hiszpanię – oraz dwa kraje prawa precedensowego – Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone. Wymiar sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych przygotowywano na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych na długo przed wybuchem pandemii COVID-19. Już kilka lat temu wprowadzono w niektórych stanach digitalizację akt, umożliwiono publikowanie nagrań z posiedzeń sądowych w Internecie czy prowadzenie rozpraw

z wykorzystaniem wideokonferencji. W niektórych stanach pilotaże nagrywania i udostępniania rozpraw w sieci prowadzono już od dekady (Pilitowski, 2020: 8).

W momencie wybuchu pandemii COVID-19 Konferencja Sądowa Stanów Zjednoczonych tymczasowo zatwierdziła wykorzystanie wideo- i telekonferencji w niektórych postępowaniach karnych oraz dostęp za pośrednictwem telekonferencji do postępowań cywilnych podczas COVID-19 (Administrative Office of the United States Courts, 2021b). Takie uprawnienie Konferencji oraz prezesom poszczególnych sądów dała ustawa *Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act* (Administrative Office of the United States Courts, 2021a). W ustawie zastrzeżono jednak, że posiedzenia w sprawach karnych mogą odbywać się w formie wideokonferencji wyłącznie za zgodą oskarżonego. Konferencja nie zgodziła się na prowadzenie za pośrednictwem telekonferencji samych procesów mających na celu ustalenie winy (ang. *trials*).

Dużą wagę przywiązuje się w Stanach Zjednoczonych do jawności wymiaru sprawiedliwości. Aby zapewnić publiczny dostęp do jawnych posiedzeń w okresie pandemii, sądy publikują rozprawy na YouTube, udostępniają transmisję przez aplikację Zoom, zezwalają na połączenie się z uczestnikami posiedzeń (w formie audio lub wideo), dopuszczają media do postępowania, udostępniają salę rozpraw, z której można oglądać transmisję wirtualnego posiedzenia (Administrative Office of the United States Courts, 2021a).

Pandemia przyniosła zmiany także w sposobie działania Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych. Choć inne sądy federalne już wcześniej transmitowały posiedzenia przez Internet i dopuszczały użycie środków komunikowania się na odległość, Sąd Najwyższy organizował posiedzenia w tradycyjnej formie, udostępniając jedynie transkrypcję i nagranie z obrad. W obliczu zagrożenia dla zdrowia sędziów w maju 2020 r. zdecydowano się na przeprowadzenie wysłuchania stron w formie transmitowanej konferencji telefonicznej. Pierwszy raz w historii debata w najważniejszym amerykańskim sądzie mogła być wysłuchana przez Amerykanów na żywo (C-Span, 2022).

W Wielkiej Brytanii wprowadzono wybrane usługi internetowe związane z funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości, z których mogą korzystać zarówno pracownicy sądów, pełnomocnicy, jak i obywatele. Docelowo mają zastąpić telefoniczny, mailowy lub pocztowy kontakt z sądem. W ten sposób można m.in. zapłacić grzywnę, przyznać się do popełnienia wykroczenia drogowego, wnieść o rozwód, zatwierdzić testament oraz dokonać ustaleń dotyczących dzieci – spotkań i opieki nad nimi (Girdwoyń, 2021).

Wśród cyfrowych rozwiązań wewnątrz hiszpańskiego systemu wymiaru sprawiedliwości na szczególną uwagę zasługuje system LexNET Justicia (2022). Jego głównym celem jest zapewnienie obywatelom oraz pracownikom wymiaru sprawiedliwości możliwości dopełnienia wszystkich formalności przed wymiarem sprawiedliwości

w formie elektronicznej. LexNET Justicia (2022) pełni funkcję elektronicznego biura sądowego, którego można używać, korzystając z elektronicznego dowodu osobistego lub karty z akredytowanym podpisem elektronicznym. Z systemu oprócz organów sądowych korzystają prokuratorzy, pełnomocnicy i stowarzyszenia prawnicze, państwowe rejestry, podmioty publiczne (jak inspekcja pracy czy urząd skarbowy) oraz punkty pomocy prawnej.

Austriacki wymiar sprawiedliwości jest wspierany przez zautomatyzowany System Informacji Sądowej, który wspomaga wszystkie sądy i prokuratury w prowadzeniu rejestrów ponad 66 różnych rodzajów postępowań. Niektóre rodzaje postępowań (np. nakaz zapłaty) są w pełni zautomatyzowane. Zgłoszenia i decyzje są przekazywane za pośrednictwem systemu elektronicznej komunikacji prawnej (Elektronischer Rechtsverkehr, ERV), a opłaty sądowe pobierane jako płatności bezgotówkowe. ERV umożliwia elektroniczną transmisję akt, wniosków i innych dokumentów prawnych, pozwala na elektroniczną pracę z tymi dokumentami w aplikacjach informatycznych systemu wymiaru sprawiedliwości oraz na daleko posuniętą automatyzację postępowania (Die österreichische Justiz, 2021).

Podsumowanie

Należy zauważyć, że pandemia COVID-19 wymusiła na władzach podjęcie nowych działań w systemie wymiaru sprawiedliwości. Miały one na celu szersze z informatyzowanie sądownictwa. Od samego początku pandemii przedstawiciele prawnych samorządów zawodowych sygnalizowali konieczność podjęcia działań informatycznych, które były odkładane w poprzednich latach, co utrudniało procesy modernizacji systemu.

Choć pandemia COVID-19 przyspieszyła informatyzację, to nie wszystkie szanse na modernizację zostały wykorzystane. Sposób implementowania projektów informatycznych – niejednorodny w skali kraju, ponieważ ma często charakter oddolny – obciążony jest znacznymi słabościami. Ponadto niektóre problemy zdiagnozowane w początkowej fazie pandemii pozostały aktualne wiele miesięcy później. W wyniku wieloletnich obserwacji autor zauważa konieczność dalszego rozwoju informatyzacji sądów, rozwoju kompetencji technicznych sędziów i urzędników sądowych. Żeby było to możliwe, konieczne są zmiany w ustawodawstwie, ze szczególnym uwzględnieniem prawa procesowego. Jednym z najpilniejszych zadań jest prowadzenie akt wyłącznie w postaci cyfrowej. Ze względu na rosnącą świadomość prawną obywateli i zwiększający się obrót gospodarczy modernizacja sądownictwa jest koniecznością.

Badanie przeprowadzone przez Helsińską Fundację Prawa Człowieka wykazało, że prawnicy do największych problemów natury technicznej zaliczyli brak digitalizacji akt, ograniczone korzystanie z rozpraw/posiedzeń zdalnych przez sądy, brak możliwości składania pism drogą mailową i trudności związane z łącznością na odległość (Jarzmus, 2020: 162–163).

Wydaje się, że nowe technologie są przyszłością wymiaru sprawiedliwości. Również obserwacja zmian, które zachodzą w innych państwach, uzasadnia takie przekonanie. Ponadto liczba problemów, z którymi mierzy się polski wymiar sprawiedliwości, skłania do poszukiwania nowych rozwiązań, wśród których znajdują się też te wykorzystujące rozwój technologiczny. Do głównych bolączek wymiaru sprawiedliwości można zaliczyć: przewlekłość postępowań sądowych, skomplikowane procedury, niewydolny system przepływu informacji między sądami, złą organizację pracy, niski poziom informatyzacji, braki kadrowe i niską efektywność.

Należy zauważyć, że nie tylko umiejętności interesantów będą decydowały o efektywności nowych rozwiązań, możliwości stopniowego rozszerzania ich wykorzystywania, a przede wszystkim spełnienia przez nie standardów dostępu do sądu. W wielu przypadkach bardziej istotne jest przygotowanie stron postępowań do zmieniających się warunków funkcjonowania sądów, tak aby zmiana formy odbywania rozprawy nie obniżała gwarancji procesowych i rzetelności postępowania, a wręcz przeciwnie – zwiększała jego przystępność. W związku z podobnymi obawami w niektórych krajach wypracowywane są dla uczestników postępowań bardziej praktyczne instrukcje, których celem jest tłumaczenie krok po kroku, na jakich zasadach będzie się odbywała taka rozprawa.

Warto na koniec opisać obraz, jaki wyłania się zarówno z regulacji dotyczących cyfryzacji sądownictwa, jak i z praktyki ich stosowania. Powstaje bowiem wrażenie, że skupia się ona na realizacji potrzeb interesantów uczestniczących w postępowaniach sądowych (co wydaje się zrozumiałe), wyklucza jednak rzeczywistą możliwość prowadzenia spraw sądowych bez udziału pełnomocnika. Cyfryzacja może być dużą szansą na radykalne odformalizowanie postępowań sądowych i korzystanie z pomocy pełnomocników tylko w sprawach merytorycznych.

Cyfryzacja sądownictwa może przynieść liczne korzyści. Interesanci zyskaliby czas, aby skupić się na prowadzeniu spraw w sposób merytoryczny. Oszczędności powstałyby w wyniku zastosowania zarówno elektronicznej wysyłki pism, jak i całej korespondencja z sądem.

Istotne jest to, by prowadzić proces cyfryzacji sądownictwa, nie potęgując zagniatania proceduralnego spowodowanego skomplikowaniem systemów informatycznych, ale upraszczając systemy informatyczne i zapewniając jednocześnie, żeby

gwarantowały one każdorazowe spełnienie wymogów formalnych różnego rodzaju pism i wniosków sądowych.

Punktem odniesienia dla projektów informatyzujących polski wymiar sprawiedliwości powinni być zatem obywatele oraz przedsiębiorcy, a nie profesjonalni pełnomocnicy. W praktyce oznacza to, że większy nacisk należy położyć na to, by dobrze tłumaczyć funkcjonalności portali sądowych i projektować je w taki sposób, by trudne (lub wręcz niemożliwe) było popełnianie błędów formalnych przy składaniu różnego rodzaju wniosków i pism do sądu. W przypadku prostych czynności prawnych automatyzacja przy użyciu tzw. programowania prawa (ang. *code-driven law*) może także wyeliminować niektóre błędy merytoryczne. Należy zauważyć, że programowanie prawa zakłada oparcie się na sztucznej inteligencji i uczeniu maszynowym, co w konsekwencji doprowadzi do tworzenia prawa o charakterze automatycznym, eliminującym sprzeczności w orzecznictwie i znacznie przyspieszającym postępowanie sądowe (Fik i Staszczuk, 2022).

Oświadczenie o wkładzie poszczególnych autorów

Autor potwierdza, że jest jedynym twórcą tego artykułu i zatwierdził go do publikacji.

Oświadczenie o konflikcie interesów

Autor deklaruje, że badanie zostało przeprowadzone przy braku jakichkolwiek powiązań komercyjnych lub finansowych, które można by zinterpretować jako potencjalny konflikt interesów. Treść niniejszego artykułu przedstawia poglądy autora i stanowi jego wyłączną odpowiedzialność. Artykuł w żaden sposób nie odzwierciedla poglądów Sądu Rejonowego w Świeciu. Sąd Rejonowy w Świeciu nie ponosi odpowiedzialności za wykorzystanie informacji zawartych w artykule.

Bibliografia

- Administrative Office of the United States Courts (2021a). *Court Orders and Updates During COVID-19 Pandemic*, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/court-website-links/court-orders-and-updates-during-covid19-pandemic> (dostęp: 26.12.2021).
- Administrative Office of the United States Courts (2021b). *Governance & the Judicial Conference*, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/governance-judicial-conference> (dostęp: 26.12.2021).

- Brzozowski, Ł. (2021). Udział prokuratora w rozprawie i posiedzeniu zdalnym, *Prokuratura i Prawo*, 3: 33–48.
- C-Span (2022). *The U.S. Supreme Court on C-SPAN*, <https://www.c-span.org/supremeCourt/> (dostęp: 12.01.2022).
- Die österreichische Justiz (2021). *IT-Einsatz in der Justiz*, <https://www.justiz.gv.at/home/justiz/daten-und-fakten/it-einsatz-in-der-justiz.1e5.de.html> (dostęp: 26.12.2021).
- Fik, P., Staszczyk, P. (2022). Sztuczna inteligencja w unijnej koncepcji e-sprawiedliwości – teoria i możliwy wpływ na praktykę, *Europejski Przegląd Sądowy*, 7: 4–9.
- Gajda-Roszczyńska, K. (2022). Przebudowa wymiaru sprawiedliwości w czasach pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem postępowania cywilnego, *Polski Proces Cywilny*, 1: 9–37.
- Girdwoyń, K. (2021). Posiedzenia i rozprawy w sprawach karnych online – jak to robią Anglicy?. W: *Prawo w czasie pandemii Covid-19. XXII Konferencja Wydziałowa* (18–19). Warszawa: Wydział Prawa i Administracji UW.
- Grabowska-Moroz, B. (2017). *Jakiej reformy wymiaru sprawiedliwości potrzebujemy?*. Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Jarzmus, K. (2020). *Dostęp do sądu w dobie pandemii. Analiza – część druga*. Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Jarzmus, K., Szwed, M. (2021). Nowe technologie w krajowych wymiarach sprawiedliwości – wspólny kierunek czy różnorodne drogi do digitalizacji?. W: *Nowe technologie. Nowa sprawiedliwość. Nowe pytania. Wdrażanie nowych technologii w wymiarze sprawiedliwości* (118–150), P. Kładoczny, K. Wiśniewska (red.). Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Clifford Chance.
- Jarzmus, K., Szwed, M., Wiśniewska, K. (2021). Sądownictwo w Polsce a nowe technologie – początek drogi czy przystanek na drodze do cyfryzacji?. W: *Nowe technologie. Nowa sprawiedliwość. Nowe pytania. Wdrażanie nowych technologii w wymiarze sprawiedliwości* (154–208), P. Kładoczny, K. Wiśniewska (red.). Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Karolczyk, B. (2020). Komunikacja sądowa w czasach zarazy. W: *Sądy dostępne przez internet. Szanse i zagrożenia* (35–38), B. Pilitowski (red.). Toruń: Fundacja Court Watch Polska.
- Katsh, E., Rabinovich-Einy, O. (2017). *Digital Justice: Technology and the Internet of Disputes*. New York: Oxford University Press.
- KE (Komisja Europejska) (2021). *Unijna tablica wyników wymiaru sprawiedliwości z 2019 r., na podstawie danych CEPEJ*, COM (2021) 389.
- Kociołowicz-Wiśniewska, B., Pilitowski, B. (2019). *Ocena polskiego sądownictwa w świetle badań*, t. 2, *Bilans efektów reform wymiaru sprawiedliwości w latach 2017–2019*. Toruń: Fundacja Court Watch Polska.
- Letkiewicz, M. (2018). *Wymierna sprawiedliwość. Projekt reformy sądownictwa*. Warszawa: Fundacja Warsaw Enterprise Institute.
- Lewandowski, P. (2020). Rozprawy sądowe on-line w czasach pandemii COVID-19. W: *Sądy dostępne przez internet. Szanse i zagrożenia* (29–34), B. Pilitowski (red.). Toruń: Fundacja Court Watch Polska.

- LexNET Justicia (2022). *LexNET Justicia*, <https://lexnetjusticia.gob.es> (dostęp: 10.01.2022).
- Machnikowska, A. (2022). Zasada jawności w postępowaniu procesowym – modernizacja czy marginalizacja? Wybrane zagadnienia, *Polski Proces Cywilny*, 1: 80–124.
- Mikołajczuk, E. (2020). Przegląd badań dotyczących efektywności sądownictwa powszechnego w Polsce. W: *Efektywność sądownictwa powszechnego – oceny i analizy* (51–84), P. Ostaszewski (red.). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.
- MS (Ministerstwo Sprawiedliwości) (2014). *Strategia modernizacji przestrzeni sprawiedliwości w Polsce na lata 2014–2020*. Warszawa.
- Ostaszewski, P., Klimczak, J., Włodarczyk-Madejska, J. (2021). *Przestępczość i wymiar sprawiedliwości w pierwszym roku pandemii COVID-19*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.
- Pilitowski, B. (2020). *Sądy dostępne przez internet. Szanse i zagrożenia*. Toruń: Fundacja Court Watch Polska.
- Plaziuk, J. (2022). Konieczność odstąpienia od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego w przypadku wyznaczenia rozprawy lub posiedzenia jawnego w czasach COVID-19, *Polski Proces Cywilny*, 1: 247–267.
- Pudzianowska, D., Jagura, J. (2016). *Równe traktowanie uczestników postępowań. Przewodnik dla sędziów i prokuratorów*. Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- RPO (Rzecznik Praw Obywatelskich) (2020). *Diagnoza stanu polskiego sądownictwa. Materiał RPO dla sejmowego zespołu ekspertów „okrągłego stołu”*, <https://bip.brpo.gov.pl/index.php/pl/content/diagnoza-sadownictwa-material-rpo-dla-sejmowego-zespołu-ekspertow> (dostęp: 24.12.2021).
- RPO (Rzecznik Praw Obywatelskich) (2021). *Obywatele skarżą się na brak dostępu do sądów w dobie pandemii. Rzecznik pisze do prezesów sądów apelacyjnych*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-co-z-dostepem-obywateli-do-sadow-pandemii> (dostęp: 26.10.2022).
- Skarga Orłowski przeciwko Polsce (2016). *Opinia amicus curiae HFPC w sprawie Orłowski przeciwko Polsce (nr 5547/15)*. Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Szwed, M. (2021). Cyfryzacja sądownictwa a art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W: *Nowe technologie. Nowa sprawiedliwość. Nowe pytania. Wdrażanie nowych technologii w wymiarze sprawiedliwości* (24–50), P. Kładoczny, K. Wiśniewska (red.). Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Troć, M. (2021). *Transformacja cyfrowa polskich sądów*. Warszawa: Warsaw Enterprise Institute.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 2021 r. poz. 534.
- Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2015 r. poz. 1311.
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, Dz. U. z 2021 r. poz. 2095.
- Ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2, Dz. U. z 2020 r. poz. 875.

Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19, Dz. U. z 2021 r. poz. 1072.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2021 r. poz. 1023.

Ustawa z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2021 r. poz. 1090.

